

DR. TAKÁCS ZSUZSANNA MÁRIA PHD
 egyetemi adjunktus, Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
 Neveléstudományi Intézet, Nevelés- és Művelődéstörténeti Tanszék,
 takacs.zsuzsanna@pte.hu

A PÉCSI TANÍTÓNŐKÉPZŐ MEGJELENÉSE A SZÁZADFORDULÓ PÉCSI SAJTÓJÁBAN

APPEARANCE OF THE FEMALE TEACHER TRAINING INSTITUTE OF PÉCS IN THE PÉCS PRESS AT THE TURN OF THE CENTURY

ABSTRACT

The lecture puts the time of the founding of the female teacher training institute of the Notre Dame Female Canon Order in Pécs and the following years into focus, in the light of the writings in the local newspaper. The institute was the oldest founded school in the region and thus filled a central role in female education. The examination of the periodicals, newspapers appeared in the first half of the 20th century can enrich the education-, social- as well as local history knowledge with such information that help us to deepen our knowledge by tincturing our earlier knowledge in connection with the micro history of the era. During the research we are going to examine the articles appeared in Pécsi Napló, Pécsi Közlöny, Pécsi Újság and Néptanoda, the official newspaper of the Association of the Female Teachers of Pécs in 1894-1895, on the basis of the viewpoints that how many writings were published in connection with the female teachers and their trainings and what characteristics these writings had in the judgement of this newest school type established for girls and the appearance of women in the teaching field.

Kulcsszavak: oktatás, Miasszonyunk Női Kanonok Rend

Keynotes: education, Notre Dame Female Canon Order

„A népek műveltségi fokát a szerint határozzák meg,
 hogy az illető nemzet mennyire tiszteli a nőt”
 (Pethő János)¹

1. Bevezetés

Tanulmányunkban a Miasszonyunk Női Kanonokrend pécsi tanítónőképző intézetének létrejöttéhez kapcsolódóan az intézmény megalapításáról szóló, a helyi lapban megjelenő írásokat állítjuk fókuszba. Vajon hány cikk jelent meg a tanítónőkkel, valamint képzésükkel kapcsolatosan, valamint milyen jellegűek voltak ezen írások a leányok számára létesített legújabb iskolatípus megítélésében és a nők tanítói pályán való megjelenését illetően abban a városban, ahol ez az intézet a régió legrégebben alapított, kezdeti időszakában a legmagasabb szintű képzést nyújtó és ezáltal a leánynevelésben központi szerepet betöltő iskolája volt. A kutatás során a Pécsi Napló, a Pécsi Közlöny, a Pécsi Újság és a Pécsi Tanítónők Egyesületének hivatalos lapja, a Néptanoda hasábjain 1894–1895-ben megjelent cikkeket vizsgáljuk meg azon szempontok alapján, hogy a tanítónőképző alapításához kapcsolódóan milyen vélemények jelentek meg az intézményről, valamint a nők megjelenéséről a tanítói pályán. A korabeli sajtótermékek és a bennük megjelenő írások vizsgálata, mivel egyidejűek az adott eseményekkel, hitelesebbek és pontosabbak lehetnek, sokkal

jobban érzékeltetik a kort és annak gondolkodásmódját, amiben keletkeztek, tükrözve a közvéleményt, ahogy Fehér Katalin fogalmazott, az „átlagpolgár” nézeteit, ezáltal módosíthatják, árnyalhatják azt a képet, mely az adott korszakról kialakult.²

2. Sajtó és oktatásügy

A sajtó hatalom, ahogyan már sokan és sokszor megfogalmazták a média történetének kutatói közül.³ A nyomtatott médiumok tekintetében a 18. század végétől kezdődően az általunk vizsgált korszakban végig a fejlődés indítója és állandó hajtóereje a sajtó volt és az egész 19. századi történelmet áthatják a sajtótörvényekkel és a legjobb oktatási rendszerről szóló, így az írás-olvasás tudása feletti hatalomról szóló vissza-visszatérő viták.⁴ Az ebben az időszakban megjelenő periodikák, napilapok vizsgálata ezáltal olyan ismeretekkel gazdagíthatják mind a nevelés-, mind a társadalom-, valamint a helytörténeti tudást, melyekkel korábbi ismereteinket árnyalva mélyíthetjük tudásunkat a korszak mikrotörténetére vonatkoztatva, különösképpen az akkor kibontakozó leánynevelés tekintetében. A 19. század végére különösen fontossá válnak a nyomtatott sajtótermékek, hiszen az oktatásügy fejlődéséből következően, az Európában terjedő tankötelezettség bevezetésével a 20. század elejére egyre több olvasót érnek el, így véleményformáló erejük is nagyobbá vált. A nyomtatott sajtó célja és feladata – olvashatjuk Fehér Katalinnál – a figyelem felkeltése, a közvélemény tájékoztatása fontos és sokakat érintő kérdésekben, emellett pedig nemcsak tájékoztat, hanem alakítja, befolyásolja is ezáltal a közvéleményt.⁵

A magyar nyelvű sajtótermékek megjelenése a 18. század végén következett be (Magyar Hírmondó, Magyar Kurír, Mindenés Gyűjtemény). Tanulmányunknak nem célja a magyar sajtótörténet fejlődésének bemutatása⁶, viszont elengedhetetlen annak ismertetése, hogy már a kezdetektől tartalmaztak a folyóiratok – kezdetben a német nyelvű Merkur von Ungarn és a latin nyelvű Ephemerides Budenses, valamint Scholastici Annales – pedagógiai témájú írásokat. Ez a tendencia a magyar nyelvű sajtó fejlődésével párhuzamosan folytatódott és a pedagógiai szaksajtó megjelenésével a 19. század második felében még nagyobb teret követelt magának, amikor is az 1841-ben indult Religio és Nevelés, a Protestáns Egyházi és Iskolai Lap, valamint a Katolikus Iskolai Lap hasábjain jelentek meg a magyar oktatásügyre fókuszáló írások.⁷ Az 1867-es kiegyezést követő oktatáspolitikai változások, a magyar oktatásügy fejlődése (lásd elsőként az 1868: 38. tc., az Eötvös-féle népoktatási törvény, valamint a középfokú oktatásra irányuló törvényi és rendeleti szabályozások a dualizmus korában) elindította a magyar pedagógiai szaksajtó erőteljes fejlődését is, így sorra jelentek meg azok a folyóiratok, melyek elméleti és módszertani írásaikkal segítették az oktatásügyben dolgozókat, a népiskolai tanítóságtól az oktatáspolitikával foglalkozó szakemberekig. A szakfolyóiratokat és tudományos folyóiratokat történelmileg a homogén tudás kialakításának igénye hozza létre, a társadalomban jelenlévő közösségek pedig felhasználják a létrejövő kereteket arra, hogy saját normáikat érvényesítsék.⁸ A korszakban, 1892-ben útjára induló, a magyar neveléstudomány máig meghatározó sajtóorgánuma, a Magyar Paedagógia, mely ebben a formában 1950-ig létezett, valamint az elemi iskolai tanítók számára kiadott, kéthetente megjelenő folyóirat, a Néptanítók Lapja, amely 1867–1944 között szolgálta közhasznú ismeretekkel, módszertani és általános pedagógiai írásokkal a tanítótársadalmat, szintén ezen homogén tudás kialakításának igényével jelent meg.⁹ Elmondható, hogy az 1867 és 1918 közötti időszak a magyar sajtó virágkorát hozta létre a folyamatosan gyarapodó sajtótermékeknek, valamint az egyre bővülő tematikus lapoknak, illetve az azokban megjelenő sokszínű témáknak köszönhetően, de nem szabad megfeledkeznünk az újságíró szakma, a sajtóvállalkozók szerepvállalásáról sem. A kiegyezést követő időszakban, az 1870-es években évente 10–15 napilap jelent meg Budapesten, 3–4 lap a nagyobb városokban, a politikai hetilapok száma pedig 25–30 között mozgott.¹⁰

1. táblázat: Hetilapok és folyóiratok száma Magyarországon 1830–1894¹¹
Table 1.: Number of the week's papers and journals in Hungary 1830–1894

Év	Lapok száma
1830	10
1840	26
1850	9
1861	52
1870	146
1880	368
1890	636
1894	735

Forrás: Kéri Katalin (2008): *Hölgyek napernyővel. Nők a dualizmus kori Magyarországon 1867–1914.* Pannónia Könyvek, Pécs, 26. old.

3. Pécsi lapok az 1890-es években

Baranyában, Pécs városában már a 19. század első harmadában megindult a lapkiadás. Az első újságok német nyelven jelentek meg – Fünfkirchner Intelligenz Wochen-Blatt (1832), Pressfreie Flugblätter (1848. április–szeptember) – azonban az első magyar nyelvű lap, a Pécsi Lapok csak 1860-ban került kiadásra.¹² A kimondottan pedagógiai tárgyú sajtótermékek közül az 1865-ben elsőként megjelenő Népnevelők Kalauza, ami 1866-tól Kalauz címmel jelent meg, a Néptanoda (1868–1907), a Tanügyi Füzetek (1874–1878), a Nevelés és Közoktatás (1889–1891) jelentették a 19. század végének pedagógiai szaklapjait a városban.¹³ Ezekon a lapokon kívül azonban a városban megjelenő napi- és hetilapok rendszeresen közöltek a magyar oktatásügyhöz, a pedagógusok (főként az elemi iskolai tanítók) helyzetéhez kapcsolódó írásokat. A Pécs városában megjelenő újságok mindegyikében találunk emellett a nők művelődésére, az ahhoz való jogról, a leányok oktatására vonatkozó írásokat.

Tanulmányunkban négy pécsi lapban megjelenő cikkeket vizsgálunk, melyek közül az egyik a már fentebb említett Néptanoda, valamint három politikai lap, a Pécsi Napló (1892–1944), a Pécsi Újság (1893–1894) és a Pécsi Közlöny (1893–1913). A Pécsi Napló 1892. november 16-án jelent meg először, mint a város pártonkívüli politikai napilapja, a Dunántúl első napilapjaként és 1894 nyarán egyesült a csak egy évet megélt Pécsi Újsággal.¹⁴ A Pécsi Közlöny 1893 húsvétján látott napvilágot a katolikus egyház helyi lapjaként, először csak hetilapként, majd 1894 januárjától az olvasók kérésére heti háromszor, így általában 600–700 példányban jelent meg, azonban 1903-tól a pécsi függetlenségi lapjává vált és őket támogatta 1913-as megszűnéséig.¹⁵ Az általunk vizsgált lapok közül az egyetlen pedagógiai szaklap, a Néptanoda 1867-ben, már első vezércikkében megfogalmazta, hogy írásai főként a tanítók életkörülményeiről, bérezésükről és a társadalomban betöltött szerepükről fognak szólni azért, hogy „társadalmi helyzetük változtával, emberi és polgári-jogaikat érvényesíthessék, hogy így a nemzeti és társadalmi hivatását betölthessék”¹⁶. A lap a Pécsi Tanító-Egylet lapjaként működött, kiadója és szerkesztője az egyesület elnöke, Schneider István, a községi iskolák felügyelője volt.¹⁷ Majd az egyik 1898-as márciusi lapszámban közölték a rövid híradást, hogy a Pécsvidéki Tanítónők Egyesülete hivatalos lapjául választotta¹⁸, így a tanítók mellett megjelennek a tanítónők is a publicisták között, valamint a leányok nevelése is hangsúlyt kap a megjelenő cikkek sorában.

4. Leánynevelés és női művelődés megjelenése a sajtóban

A magyar sajtóban az oktatásügy témája mellett már a kezdetektől, de főként a 19. század első negyedétől figyelhetjük meg a nők művelődéséhez, a leányneveléshez kapcsolódó írások megjelenését.¹⁹ A reformkortól jelennek meg azok az írások, melyek már nemcsak a férfiak tollából származnak, hanem olyan művelt nők is megszólaltak a témában, akiket joggal nevezhetünk a magyar nőnevelés úttörőinek is – pl. Takáts Éva és lánya, Karacs Teréz, Brunszvik Teréz, Teleki Blanka és még folytathatnánk a sort.²⁰ A 18. század végén megjelent írások még azzal a kérdéssel foglalkoztak, hogy szabad-e íni és olvasni tanulnia egy lánynak, míg a 19. század közepén már eljutottak annak elfogadásáig, hogy a 6–12 éves lányok a fiúkéval azonos, egységes alpműveltséget szerezhessenek.²¹ A magyar sajtó létrejöttétől kezdődően hetven éven át foglalkozott folyamatosan a nőnevelés ügyével, alakította a közvéleményt.²² Azonban még a 19. század utolsó évtizedeiben is a magyar társadalom gondolkodásmódját, és ide tartozott a kor kiemelkedő pedagógusainak is egy része, meghatározta az a gondolat, mi szerint a nőnevelés egyet jelent a házastársi és anyai kötelességekre való felkészítéssel.²³ „A hosszú XIX. században – olvashatjuk Kéri Katalinnál – összefonódott a nők jogainak megfogalmazása és kibontása a családi és nemzeti érdekeket szolgáló nevelésügy fokozatos kiterjesztésével. (...) a századvég parlamentje és sajtója (...) attól hangos, hogy joguk van-e (férfiakkal csaknem vagy teljesen azonos képzést nyújtó iskolákban) tanult nőknek bármilyen kenyérkereső pályán megjelenni, az életük alakulásáról (...) önállóan dönteni a politika és gazdasági élet döntéseibe beleszólni.”²⁴ A kenyérkereső pályák között pedig az 1868-as népoktatási törvény²⁵ által létrehozott, majd pedig mind az állami, mind a felekezeti képzésben elterjedő tanítónőképző intézetekben tanult és képesítést szerzett nők lassan, de biztosan növekvő létszámmal jelentek meg az elemi népiskolák katedráin. Ehhez kapcsolódóan pedig a magyar sajtó különböző orgánumaiban szintén egyre növekvő számban találhatjuk meg a tanítónőkre és képzőintézményeikre vonatkozó írásokat.

5. A pécsi tanítónőképző

Pécsen 1851-ben, Scitovszky János püspök, a későbbi esztergomi érsek hívására telepedtek meg és alapítottak a zárda mellett leányiskolát a Miasszonyunk Női Kanonokrend tagjai, akik az elkövetkező évtizedekben Pécs egyik legjelentősebb oktatási intézményrendszerét hozták létre. A 19. század közepén Baranyában és a déli országrészben még nem létezett megfelelő leánynevelő intézet és a püspök tanulmányozva több intézetet, a Miasszonyunk rend pozsonyi szervezetét és intézményeit is, melynek következtében, hosszas tárgyalásokot követően az ottani zárda tíz apáca, két világi nővér mellett két újoncot és két jelöltet küldött Pécsre egy intézet megalapítására.²⁶ Az ezt követő hat évtizedben a rend pécsi iskolái folyamatosan fejlődtek és így merült fel a tanítónőképző intézet létrehozásának gondolata 1895-ben, mivel „szakképzett, vizsgázott tanerőkkel a zárda gazdagon el van látva, kik a magyar nyelvet írásban és szóban teljesen bírják, hogy a tanítóképző-intézethez szükséges gyakorló-iskola a 4 osztályú külső- és a 6 osztályú belső iskolában rendelkezésre áll, valamint iskolai és szakkönyvtár szintén készen van”, így 24 rendes és 5 magántanulóval megindult a képzés.²⁷ Dulánszky Nándor, majd Hetey Sámuel pécsi püspökök is nagy gondot fordítottak az iskola és a tanítónőképző működésére, valamint azt megelőzően is a zárdában oktató apácák képzésére, melyről a Pécsi Püspöki Tanítóképző-Intézet gondoskodott. „Ide járul – olvashatjuk Döbrössy Alajos írásában –, hogy azon zárdabeli tanítónőjelöltek, kik háziszabályaik értelmében a zárdát el nem hagyhatják, mint például a pécsi „Miasszonyunk”-ról nevezett zárdanők –, a tanképesítési vizsgálat miatt

igen könnyen kellemetlen zaklatásoknak lehetnének kitéve, sőt a tanítónői képzés jótéményétől hosszabb időre, vagy tán örökre is elütve, ha ti. a pécsi tanítóképző-intézet tanártestülete előtt vizsgálataikat nem végezhetnék. Egyébiránt a pécsi tanítónőkészítő intézetnek felállításával, és a negyedik évfolyamnak már nemsokára történendő megnyitásával, a keresztény nőnevelés tanítónőkészítés fontos kérdései a legszerencsésebb megoldást nyerték.”²⁸ A leendő tanítónők az akkori kornak megfelelően a polgári iskola négy osztályának, vagy a felső népiskola két osztályának sikeres elvégzése után jelentkezhetek a képzőbe 14 és 18 éves koruk között. A századfordulón a képzőbe érkezők nagy része az internátusban töltötte azt a négy évet, mely során tanítónői képzésüket megszerezték és sokan közülük már korábban is ebben a hatalmas intézményben végezték tanulmányaikat, így nem jelentett számukra nagy változást, hogy az intézet egyik épületéből a másikba költözzenek.²⁹ A tanítónőkészítő a törvényi előírásoknak megfelelően fejlődött a következő évtizedekben, 1922-ben vette fel a Szent Margit Tanítónőkészítő-intézet nevet, amely az 1948-as államosításig fogadta diákjait.³⁰

6. A pécsi lapok cikkei a tanítónőkészítő alapításáról

A tanítónőkészítő alapításának időszakában (1894–1895) a kutatás fókuszában álló lapok (Néptanoda, Pécsi Napló, Pécsi Újság és Pécsi Közlöny) írásai között megtaláljuk a női művelődéshez, a nők jogaihoz, a leányneveléshez kapcsolódó cikkeket, azonban a tanítónőkészítő intézet létrejöttéről elég szűkszavúan tájékoztatják olvasóikat. 1894-ben olvashatjuk a Néptanoda június 9-i számában Pethő János cikkét „A tanítónők tömeges alkalmazásáról”, melyben a már fentebb említett, az általános véleményt megjelenítően nyilatkozott a tanítóknőről: „Jó tanítónő és jó anya egy személyben nem lehet (...) A melyik tanítónő férjhez megy, annak ellátásáról már a férfi köteles gondoskodni s így külön hivatalra szüksége nincsen; ezt a hivatalt adja át az állam inkább másnak, a kiről senki sem gondoskodik, kinek nincs kenyere, de van képessége. (...) hogy lehet kívánni egy 18-19 éves leánykától, hogy 15 éves rakoncátlan kamaszokat tanítson?”³¹ Kiss József 1929-ben a magyarországi tanítónőkorról írott munkájának előszavában a következőket találjuk, mely azt mutatja számunkra, hogy még a 20. század első évtizedeiben is jelen voltak a 19. század végének gondolatai: „Mindig több lesz az orvosnők, tanárnők, tanítónők száma is. De más pályákon is emelkedik a nők száma. (...) Ha ezt mindenki szociális fejlődésnek látná, nem is lenne ellene kifogás. De a férfi világfelfogása, s a nők egyrésze is, nem szívesen látja a nőt a kenyérkereső pályákon. Sokféle kifogást emelnek ellene. Nem akarják a nő harcát a kenyérért, megélhetésért. Féltik, hogy ebben a harcban elveszti nőiességét, a magasabb asszonyi, családi és ezzel a társadalmi és nemzeti ideálokért való lelkesülését. Nem tartják szerencsés helyzetnek azt, amely a férfit és a nőt egymással szembe állítja a kenyérért való harcban.”³² Miközben maga Kiss József is párhuzamba állítja ezen gondolatokat a társadalom igényeivel, illetve az abban bekövetkező változások hatásának tulajdonítva a nők nagyobb arányú megjelenését azokon a pályákon, melyeket korábban csak férfiak töltöttek be, bemutatja a pro és kontra érveket, amik a kor közgondolkodásában jelen voltak.³³ A magyar sajtóban az 1860-as évektől kezdődően jelent meg egyre több írás a nők munkavállalásához kapcsolódóan, amely szoros összefüggésben állt a társadalom és a gazdaság átalakulásával, valamint a nők emancipációs folyamatával – olvashatjuk Kéri Katalin írásában –, amiről Trefort Ágoston így nyilatkozott: „alig van társadalmi funkció, melynek teljesítésére a nő képes nem volna”.³⁴ Azonban a közvélemény, mely Trefort gondolatát nem feltétlenül követte és általános, országos szinten is megjelenő írásokban jelentkezett a nők munkavállalásáról, valamint arról, mely szakmák nyílhatnak meg a nők előtt, a pécsi lapokban is megjelentek.

Az első írás a lapban, mely kimondottan a pécsi tanítónőképző alapításához kapcsolódik, az első tanév kezdete előtt, 1895. június 29-én jelent meg „Tanítónőképző-intézet Pécsen” címmel a Néptanoda hasábjain. A városban és a régióban ez volt az első olyan a leányok nevelését és képzését biztosító intézet, mely már az alapfoknál magasabb szintű képzést nyújtott, így feltételezhetnénk, hogy a lakosság nagy örömmel és támogatással állt megnyitásakor az intézet mellé, azonban ez nem a mondható el a teljes népeességre a lapokban megjelenő cikkek alapján. Ebben az elsőként megjelenő írásban pedig, amely ráadásul a tanítóegyesület lapjaként jelent meg, nemcsak a tanítónőképzőket éri kritika, hanem a felekezeti tanítóképzés irányában is negatív élel bír: „...ez elszomorító hír(...) a helyett, hogy a felekezeti férfi tanítóképző-intézetektől megvonják a tanképesítés jogát, mert köztudomású dolog, hogy a képesítő vizsgán a legtöbb növendék a népiskolai tanulóknál is kevesebb készséggel bír, most még a tanítónők képesítése is hasonló viszonyok közt fog megtörténni. Oly egyének fogják a leendő tanítónőket oktatni, kik gyakorlati tanítástól és az életre való nevelésről halvány fogalommal sem bírnak...”³⁵ Ehhez kapcsolódik a Pécsi Naplóban 1895. július 12-én megjelent cikk, mely már kimondottan az apácák által fenntartott képzőt és tanárait állítja fókuszba és fogalmazza meg erőteljes kritikáját az ott nyújtandó képzés minőségét illetően. „Mi nem vagyunk oktan ellenzői – írja a cikk ismeretlen szerzője – a tanítónői munkakörnek, mert meggyőződésünk, hogy erre az emberi nemnek szüksége van, hogy ez jótétemény a női nemre, mely a gyengéd lelkéhez illő gyengéd lelkekből nyeri kinevelését. De épp e nemes hivatást nem tudjuk összeegyeztetni azzal az életállapottal, melyet hivatásnak sehogyse tudunk elfogadni, mely a nőt a külső világtól elzárva, elzárja (...) az annyira szükséges ismeretétől is a mindennapi életnek, mely természetellenes életet, természetellenes lelkiállapotot teremt, aminek kihatásai csak rombolók lehetnek. (...) S most a tanügy elleni merénylekezésben már annyira mennek, hogy még magától a tanítóképzés ügyét is rábizzák e szánandó teremtésekre”³⁶ Ezen írásokat követően 1895. augusztus 8-án jelenik meg a helyi katolikus sajtóban, a Pécsi Közönlönyben az egyetlen pozitív hangvételű cikk, mely az általam vizsgált lapokban megjelent. Nem véletlen, hogy a püspöki székhelyen, a püspök támogatásával létrehozott intézetről a cikk írója röviden így nyilatkozott: „a jövő tanévben intézeteink száma ismét egygyel szaporodik, s ez a tanítónő-képezde az apácák zárdájában, melynek életbeléptetésével megyés püspökünk új hálára kötelezi a város és nagyvidék közönségét.”³⁷

A tanítónőképző intézetről szóló negatív hangvételű írások mellett azonban a nők munkába állása, oktatásuk és jogaik témájában, valamint a tanítónők egyesületéhez kapcsolódóan több cikk is született az 1890-es évek második felének pécsi sajtójában. A Néptanoda hasábjain található meg legnagyobb számban ezen írásokat, mely természetes módon adódik a lap profiljából is, hiszen a város oktatásügyi szaklapjáról van szó. A cikkek így főként a leányneveléshez, a nők egyetemi tanulmányaihoz, a tanítónők munkájához, képzésükhöz és a tanítónő egyesület tevékenységének bemutatásához kapcsolódik, de megtaláljuk azokat az írásokat is, melyek a korszak oly általános, a tanítónők életéhez kapcsolódó kérdéseket vet fel, mint a férjhez menetel és a megszólítás kérdése. A lapban az 1894–1899 során megjelent cikkeket vizsgálva a közel ötven írás között a következő cikkekkel találkozhatunk: három részes cikksorozat Nőnevelésünkről címmel (1894); Ha a tanítónők férjhez mennek, Főzőkanál helyett – egyetem (1895); Csepreghy Endre ig.: A tanítónő és nevelőképzés (1896); A magyarosodás legbiztosabb eszköze a leánynevelés, Dr. Tedeschi Betti tanítónő. Tehát a tanítónők között is van már doktor (1898); Simon Ferencné: Nőnevelésünk iránya 1–2. rész, A nénik meg a bácsik, A tanítónők címzése, A falusi tanítónő sorsa, A tanítónők férjhezmenetele (1899). A falusi tanítónő sorsa című cikkben olvashatjuk azokat a sorokat, melyeket irodalmi művek lapjairól is ismerhetünk – mint pl. Bródy Sándor A tanítónő c. műve – a fennmaradt naplók és memoárok által megerősítve: „Van-e

szánandóbb teremtés falusi tanítónőnél? Ha csunya és öreg, az a baj, ha fiatal és szép, az is baj. Mindig akad valaki, férfi vagy asszony, ki beleköt és lerántja a sárga földig, nem tördöve női gyengeségével, becsületével.”³⁸ A Pécsi Közlöny 1896. augusztus 25-i számában Nőemancipáció címmel találhatunk írást, melyben a nők egyetemi oktatását és annak következményeit így jeleníti meg a cikk névtelen írója: „Ezek a leendő diplomás nők konkurenciát csinálnak majd az értelmiségi pályákon a férfiaknak, megnehezítik ezeknek a megélhetést s így fogyni fog azon diplomás férfiak száma, kik nőt és családot fenntartani tudnak.”³⁹ A város napilapjában, a Pécsi Naplóban pedig Fuchs Ádám A nők társadalmi állásáról címmel jelentetett meg 1895-ben egy öt részes cikksorozatot, de ugyanebben az évben olvashatta az olvasóközönség Steinitser Vilma Hogyan neveljük leányainkat, valamint Sándor József Az asszonyi jogokról című írását is. Sándor József így fogalmazott a nők munkavállalásával kapcsolatban: „...nincs messze az az idő, hogy a közület botránnyosan konzervatív felfogása megváltozik, teremtven egy újabb és helyesebb eszmekört, mely megadja a nőnek a lehetőséget arra nézve, hogy az emberiséget megillető jogoknak részese legyen.”⁴⁰

A kiegyezést követően egyre többen foglalkoztak azzal a kérdéssel, hogy a nők alkalmasak-e a tanulásra, a tudományos pályák valamelyikére, majd az 1890-es évektől egyre többen népszerűsítették a nők egyetemi tanulmányait.⁴¹ A hazai nőmozgalmaknak ekkor kezdődött első virágkora, sorra alakultak a lányok oktatásával foglalkozó intézmények, jöttek létre egyesületek, jelentek meg egyre nagyobb számban a női lapok. Ezen keretek között bontakozott ki a nők tanulóhoz való jogából kifolyólag a nők munkavállalásának kérdése a különböző értelmiségi pályákon, melyek között jelentős arányban képviseltették magukat az óvónők és tanítónők, mivel ezek a női jelleg hangsúlyozásából adódóan, munkavállalás szempontjából a nők számára, mint egyik legalkalmasabb területként jelentek meg a közgondolkodásban.

7. Összegzés

Kutatásunk során a Miasszonyunk Női Kanonokrend pécsi tanítónőképző intézetének alapításához kötődően vizsgáltuk meg a korabeli magyar sajtót, az ott megjelenő, a nők művelődéséhez, oktatásukhoz, illetve a nők jogaihoz kapcsolódó témákat érintve a helyi lapokban megjelenő cikkeket. Az 1890-es évek négy pécsi sajtótermékét – a Néptanodát, a Pécsi Újságot, a Pécsi Naplót és a Pécsi Közlönyt – vizsgálva megállapíthatjuk, hogy az ott megjelenő cikkek tükrözik az országos szinten megjelenő véleményeket a nők oktatását és munkavállalását illetően. Ezen lapok közül háromban találtunk a tanítónőképző alapításához kapcsolódó írásokat. A Pécsi Újság hasábjain, mivel csak az 1893–94 közötti időszakban jelent meg, nem találhatunk cikkeket, bár előfeltételezésünk szerint már az első tanév, 1895 előttről vártunk a helyi lapokban megjelenő írásokat, azonban ez nem igazolódott be, így csak a tanév kezdeti előtti három hónapban jelentek meg cikkek a város új tanintézetéről.

A pécsi tanítónőképzés, az ott tanító apácák és a tanítónők munkavállalása, egyetlen rövid híradás kivételével, negatív színben tűnik fel és inkább a hiányosságok, a képzőintézetben oktatók alkalmatlansága és a nők társadalomban betöltött hagyományos szerepe az, ami előtérbe kerül. Ebből adódóan kijelenthetjük, hogy ebben a rövid időintervallumban a pécsi helyi sajtóban az országos szinten is megjelenő véleményeket olvashatjuk, illeszkedve azok tematikájához.

JEGYZETEK

1. Pethő János (1894): A tanítónők tömeges alkalmazásáról. Néptanoda. 1894. június 9. 23. sz. 190. old.
2. Fehér Katalin (2005): Sajtó és nevelés Magyarországon, 1777-1849. Eötvös József Kiadó, Bp. 11–12. old.
3. A sajtó, illetve a média történetéhez kapcsolódóan lásd a következő munkákat: Barbier, Frédéric–ertho Lavenir, Cathrine (2004): A média története Diderot-tól az internetig. Osiris Kiadó, Bp.; Buzinkay Géza (2016): A magyar sajtó és újságírás története a kezdetektől a rendszerváltásig. Wolters Kluwer, Bp.; Fehér, 2005.
4. Barbier-Lavenir (2004): 20., 148. old.
5. Fehér (2005): 7. old.
6. Ehhez kapcsolódóan lásd bővebben: Buzinkay, 2016.; Buzinkay Géza (1993): Kis magyar sajtótörténet. Bp.
7. Fehér Katalin (1999): A felvilágosodás pedagógiai eszméi Magyarországon. Eötvös József Kiadó. Bp.; Fehér, 2005.; Mészáros István–Pukánszky Béla–Németh András (2005): Bevezetés a pedagógia és az iskoláztatás történetébe. Osiris, Bp.
8. Gécz János (2003): A pedagógiai sajtó szerepvállalásai a hazai neveléstudományban. Iskola-kultúra. 8. sz. 53–60. old.
9. Uo.
10. Buzinkay, 2016: 177. old.
11. Összehasonlításként a Franciaországban megjelenő lapszámok: 1874-ben 219, 1882-ben 342, 1892-ben pedig 336. Barbier-Lavenir, 2004: 169. old.
12. Kéri Katalin (2006): Pedagógiai sajtó a dualizmus kori Baranyában. Neveléstörténeti konferencia. Fürstenfeld. <http://kerikata.hu/publikaciok/text/pedsajto.htm> [Letöltés ideje: 2017. 10. 18.]
13. Uo.
14. Várady Ferencz (1896): A Pécsi Napló politikai napilap rövid története. In: Hírlapjaink. A magyarországi hírlapok monographiája. Készült az 1896-iki ezredéves országos kiállítás sajtókiállítására számára. Bp. ny. n. I. kötet. http://sajtomuzeum.oszk.hu/forrasok/hirlapjaink/pdf/1_18_pecsi_naplo.pdf [Letöltési idő: 2017. 10. 20.]
15. Kerekes Imre (1996): Egy régi pécsi napilap, a Dunántúl története (1911–1944). A Dunántúl Vállalat megalakulása és fejlődése 1910–1944 között. Magyar Könyvszemle. 112. évf. 1. sz. 67.; Pécsi Közölny. In: Hírlapjaink. A magyarországi hírlapok monographiája. Készült az 1896-iki ezredéves országos kiállítás sajtókiállítására számára. Bp. ny. n. I. kötet. http://sajtomuzeum.oszk.hu/forrasok/hirlapjaink/pdf/1_36_pecsi_kozlony.pdf [Letöltési idő: 2017. 10. 20.]
16. Néptanoda. Vezércikk. 1867. december 1. 1. old.
17. Szántó Károly (1988): Százhusz éve jelent meg a Néptanoda. Dunántúli Napló. 45. évf. 137. sz. 1988. május 18. 6. old. https://library.hungaricana.hu/hu/view/DunantuliNaplo_1988_05/?pg=153&layout=s [Letöltési idő: 2017. 10. 20.]
18. A Pécsvidéki Tanítónők Egyesülete... Néptanoda. 1898. március 19. 31. évf. 12. sz. 95. old.
19. Kutatásunk szempontjából a téma bővebb kifejtését nem látjuk indokoltnak, viszont elengedhetetlen megemlítése, mivel a 19. század végén megjelenő írások sok esetben tükrözik vissza az azt megelőző száz évben lezajlott vitákat és érveléseket.
20. Bővebben lásd Kéri Katalin (2015): Lánynevelés és női művelődés az újkori Magyarországon (nemzetközi kitekintéssel és nőtörténeti alapozással). Akadémiai doktori értekezés. Pécs. http://real-d.mtak.hu/837/7/dc_1067_15_doktori_mu.pdf [Letöltési idő: 2017. 10. 21.]; Fehér, 2005.
21. Fehér (2005): 13. old.
22. Az 1820-as években kibontakozó sajtóvitába, mely a Tudományos Gyűjtemény hasábjain alakult ki egyre többen kapcsolódtak be (Szép János, Takáts Éva, Fáy András), majd az 1840-es évek közepétől jelentek meg Karacs Teréz és Teleki Blanka írásai a nők művelődési jogairól. Fehér, 2005: 281–289. old.

23. Lásd bővebben Kéri (2008).
24. Kéri (2015): 234. old.
25. 1868. évi XXXVIII. törvénycikk a népiskolai közoktatás tárgyában. In: 1000 év törvényei <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5360> [Letöltés ideje: 2017. 10. 21.]
26. Szentkirályi István (1908): A pécsi Notre-Dame Nőzárda és iskolái. Történeti és Leíró ismertetés. Alapításának hatvanadik évfordulója alkalmából közzéteszi a pécsi Notre-Dame Nőzárda. Pécs: Taizs József Könyvnyomdája.
27. Uo. 138., 141. old.
28. Döbrössy Alajos (1896): A pécsi püspöki tanítóképző-intézet történelmének rövid vázlatja. Hazánk ezredéves fennállásának emlékére. Nyomatott a Püspöki Lyc. Nyomdában (Madarász Béla). Pécs, 288. old.
29. Rajczi Péter (1989): A Miasszonyunkról nevezett női kanonokrend pécsi róm. kat. tanítóképző intézetének története. 1895–1948. In: Szita László (szerk.): Baranyai Helytörténetírás. A Baranya Megyei Levéltár Évkönyve 1989. Pécs.
30. Bővebben lásd a Notre Dame rend pécsi intézeteiről: Takács Zsuzsanna Mária (2017): A Miaszszonyunk Női Kanonokrend pécsi iskoláinak fejlődése a kezdetektől a 20. század közepéig. In: Sárkányné Lengyel Mária (szerk.): Hagyomány és megújulás. Iskolatörténeti konferencia. Leőwey Klára Gimnázium, Pécs, 53–74. old.; Takács Zsuzsanna Mária (2014): Falusi néptanítók élete a 20. század első felében emlékirataik és naplójuk tükrében. PhD-értekezés. http://nevtudphd.pte.hu/sites/nevtudphd.pte.hu/files/files/Vedések/2015/takacs_zsm_doktori_disszertacio.pdf [Letöltési idő: 2017. 10. 21.]
31. Pethő (1894): 191. old. A tanítónők magyar társadalomban való megjelenéséhez kapcsolódóan lásd még Takács (2014).
32. Kiss József (1929): Nők a tanítói pályán. Dunántúl Egyetemi Nyomdája, Pécs. 3. old.
33. Uo.
34. Kéri (2015) 271. old.
35. Tanítónőképző-intézet Pécs. Néptanoda. 1895. június 29. 28. évf. 26. sz. 211. old.
36. Apácák mint tanítóképző tanárok. Pécsi Napló. 1895. július 12. 4. old. A cikkben még a következőket olvashatjuk az apácák életmódjára és az oktatásban betöltött szerepükre vonatkozó kifogásokat illetően: „Nincs jogunk az egyén akaratában beleszólni, ha valakinek kedve támad négy fal közé zárkozni, mert megutálta a világot – ám tegye, temetkezzenek el a rájuk nézve meghalt világ elől. De gondolják meg, hogy nekünk meg jogunk van élni s nekik meg nincs joguk a mi életünkbe beleszólni. Ez a véleményünk az ugynevezett apácza-elemi iskolákról, melyeket helytelenítünk józan eszünk parancsolja, melyeket jogtalanságnak követeli jogérzetünk. A világ ismeretének tanítását a világból ki-elzárkóztokra bizni helyrehozhatatlan baklövésnek kvalifikáljuk – ha jóhiszemű tudatlanságból történik, megbocsáthatatlan, vakmerő rosszlelkűségnek – ha szándékkal tétetik.”
37. Bokor Ferenc (1895): Régi és újabb tanügyünkről. Pécsi Közlöny. 1895. augusztus 8. 91.sz. 1. old.
38. A falusi tanítónő sorsa. Néptanoda. 1899. dec. 9. 32. évf. 40. sz. 321. old.
39. Nőemancipáció. Pécsi Közlöny. 1896. augusztus 25. 92. sz. 4. old.
40. Sándor József: Az asszonyi jogokról. Pécsi Napló. 1895. június 22. 1. old.
41. Bővebben lásd a nők egyetemi képzéséről a dualizmus korában: Kéri, 2015.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1868. évi XXXVIII. törvénycikk a népiskolai közoktatás tárgyában. In: 1000 év törvényei <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5360> [Letöltés ideje: 2017. 10. 21.]
- A falusi tanítónő sorsa. Néptanoda. 1899. dec. 9. 32. évf. 40. sz. 321–322.
- A Pécsvidéki Tanítónők Egyesülete... Néptanoda. 1898. március 19. 31. évf. 12. sz. 94–95.
- Apácák mint tanítóképző tanárok. Pécsi Napló. 1895. július 12. 4.
- Barbier, Frédéric–Bertho Lavenir, Cathrine (2004): A média története Diderot-tól az internetig. Osiris Kiadó, Bp.

- Bokor Ferenc (1895): Régi és újabb tanügyünkről. Pécsi Közlöny. 1895. augusztus 8. 91.sz. 1–2.
- Buzinkay Géza (1993): Kis magyar sajtótörténet. Bp.
- Buzinkay Géza (2016): A magyar sajtó és újságírás története a kezdetektől a rendszerváltásig. Wolters Kluwer, Bp.
- Döbrössy Alajos (1896): A pécsi püspöki tanítóképző-intézet történelmének rövid vázlata. Hazánk ezredéves fennállásának emlékére. Nyomatott a Püspöki Lyc. Nyomdában (Madarász Béla). Pécs.
- Fehér Katalin (1999): A felvilágosodás pedagógiai eszméi Magyarországon. Eötvös József Kiadó. Bp.
- Fehér Katalin (2005): Sajtó és nevelés Magyarországon, 1777-1849. Eötvös József Kiadó, Bp.
- Géczi János (2003): A pedagógiai sajtó szerepvállalásai a hazai neveléstudományban. Iskolakultúra. 8. sz. 53–60.
- Kerekes Imre (1996): Egy régi pécsi napilap, a Dunántúl története (1911–1944). A Dunántúl Vállalat megalakulása és fejlődése 1910–1944 között. Magyar Könyvszemle. 112. évf. 1. sz. 67–81.
- Kéri Katalin (2006): Pedagógiai sajtó a dualizmus kori Baranyában. Neveléstörténeti konferencia. Fürstenfeld. <http://kerikata.hu/publikaciok/text/pedsajto.htm> [Letöltés ideje: 2017. 10. 18.]
- Kéri Katalin (2008): Hölgyek napernyővel. Nők a dualizmus kori Magyarországon 1867–1914. Pannónia Könyvek, Pécs.
- Kéri Katalin (2015): Lánynevelés és női művelődés az újkori Magyarországon (nemzetközi kitekin-téssel és nőtörténeti alapozással). Akadémiai doktori értekezés. Pécs. http://real-d.mtak.hu/837/7/dc_1067_15_doktori_mu.pdf [Letöltési idő: 2017. 10. 21.]
- Kiss József (1929): Nők a tanítói pályán. Dunántúl Egyetemi Nyomdája, Pécs.
- Mészáros István–Pukánszky Béla–Németh András (2005): Bevezetés a pedagógia és az iskoláztatás történetébe. Osiris, Bp.
- Nőemancipáció. Pécsi Közlöny. 1896. augusztus 25. 92. sz. 4.
- Pécsi Közlöny. In: Hírlapjaink. A magyarországi hírlapok monographiája. Készült az 1896-iki ez-redéves országos kiállítás sajtókiállítására. Bp. ny. n. I. kötet. http://sajtomuzeum.oszk.hu/forrasok/hirlapjaink/pdf/1_36_pecsi_kozlony.pdf [Letöltési idő: 2017. 10. 20.]
- Pethő János (1894): A tanítónők tömeges alkalmazásáról. Néptanoda. 1894. június 9. 23. sz. 190–191.
- Rajczi Péter (1989): A Miasszonyunkról nevezett női kanonokrend pécsi róm. kat. tanítóképző inté-zetének története. 1895–1948. In: Szita László (szerk.): Baranyai Helytörténetírás. A Baranya Megyei Levéltár Évkönyve 1989. Pécs, 439–473.
- Sándor József: Az asszonyi jogokról. Pécsi Napló. 1895. június 22. 1–2.
- Szántó Károly (1988): Százhusz éve jelent meg a Néptanoda. Dunántúli Napló. 45. évf. 137. sz. 1988. május 18. 6. old. https://library.hungaricana.hu/hu/view/DunantuliNaplo_1988_05/?pg=153&layout=s [Letöltési idő: 2017. 10. 20.]
- Szentkirályi István (1908): A pécsi Notre-Dame Nőzárda és iskolái. Történeti és Leíró ismertetés. Alapításának hatvanadik évfordulója alkalmából közzéteszi a pécsi Notre-Dame Nőzárda. Pécs: Taizs József Könyvnyomdája.
- Takács Zsuzsanna Mária (2014): Falusi néptanítók élete a 20. század első felében emlékirataik és naplójuk tükrében. PhD-értekezés. http://nevtudphd.pte.hu/sites/nevtudphd.pte.hu/files/files/Vedések/2015/takacs_zsm_doktori_disszertacio.pdf [Letöltési idő: 2017. 10. 21.]
- Takács Zsuzsanna Mária (2017): A Miasszonyunk Női Kanonokrend pécsi iskoláinak fejlődése a kezdetektől a 20. század közepéig. In: Sárkány Lényel Mária (szerk.): Hagyomány és meg-újulás. Iskolatörténeti konferencia. Leőwey Klára Gimnázium, Pécs, 53–74.
- Tanítónőképző-intézet Pécs. Néptanoda. 1895. június 29. 28. évf. 26. sz. 211.
- Várady Ferenc (1896): A Pécsi Napló politikai napilap rövid története. In: Hírlapjaink. A magyar-or-szági hírlapok monographiája. Készült az 1896-iki ezredéves országos kiállítás sajtókiállítására. Bp. ny. n. I. kötet. http://sajtomuzeum.oszk.hu/forrasok/hirlapjaink/pdf/1_18_pecsi_naplo.pdf [Letöltési idő: 2017. 10. 20.]